

Beszámoló

Hessky Orsolya

A XIX. századi magyar irodalmi illusztráció kezdetei, Kisfaludy Károly és Igaz Sámuel bécsi kapcsolatai

címmel beadott kutatási tervével kapcsolatban

Helyszín: Bécs

Időtartam: 1 hónap, 2018. szeptember 3–szeptember 30.

Kutatott gyűjtemények: Wien Bibliothek, Österreichische Nationalbibliothek, átnézett kiadványok: *Taschenbuch zum geselligen Vergnügen, Urania, Selam, Aglaja, Huldigung der Frauen, Wanderungen auf vaterländischem Gebiete, Österreichischer Plutarch, Taschenbuch für Damen, Der Sammler*;

Pyrker János László Karoline Pichlerhez írt levelei (Wien Bibliothek, Nr. 623–632),
valamint

a témához kapcsolódó szakirodalom:

Johann Ladislaus Pyrker: *Mein Leben*. Hrsg. von Aladar Czigler. Wien 1966.

Czifka Brigitta: Joseph Danhauser und Ungarn. *Mitteilungen der Österreichischen Galerie* Nr. 78/79. Wien 1990–1991. S. 16–45.

Sabine Grabner: *Der Maler Joseph Danhauser. Biedermeierzeit im Bild. Monographie und Werkverzeichnis. Ausstellungskatalog, Belvedere. Wien–Köln–Weimar 2011.*

J.F. Castelli: *Memoiren meines Lebens. Gefundenes und Empfundenes, Erlebtes und Erstrebtes*. Bd. I–II. München 1913.

Peter Krafft. *Maler eines neuen Österreichs. Ausstellungskatalog, Belvedere*, hrsg. von Agnes Husslein-Arco, Katharina Bechler, Rolf H. Johannsen. Wien 2016.

Karoline Pichler: *Denkwürdigkeiten aus meinem Leben*. Hrsg. von Emil Karl Bümmel. München 1914.

Karl Glossy: Hormayr und Karoline Pichler. In: *Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft*, Wien 1902. 212–241.

Werner Telesko: *Geschichtsraum Österreich. Die Habsburger und ihre Geschichte in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts*. Wien–Köln–Weimar 2006.

Hans Jakob Meier: *Die Buchillustration des 18. Jahrhunderts in Deutschland und Auflösung des überlieferten Historienbildes*. Berlin 1994.

Viktor Suchy: Franz Grillparzer und Ladislaus Pyrker. *Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft*. Bd. 12. 355–395.

Kutatásom célkitűzése volt, hogy a XIX. századi magyar illusztrációtörténet első fejezeteként a Kisfaludy Károly és Igaz Sámuel nevéhez köthető irodalmi almanachok illusztrációs gyakorlatának hátterét felderítsem, a két szerkesztő bécsi kapcsolatainak hálózatát – amennyire lehetséges – feltárjam. A szerkesztés helyszíne, illetve a felhasznált illusztrációs anyag szempontjából mindkét almanach közvetlenül kötődik Bécshez, a XIX. század elejének bécsi művészeti életéhez.

Európában az irodalmi almanachok rendkívül elterjedt műfaja mindenütt megtalálható volt. Kicsi, zsebben könnyedén elférő kiadványokról van szó, amelyek évente egyszer jelentek meg, tehát lényegében évkönyvnek tekinthetők. Ugyan „magyar” almanachként csupán a fent említett két szerkesztő kiadványait – az *Aurora* és a *Hébe* című könyveket – tartjuk számon, a magyar irodalomtörténet mind nyelvi, mind irodalmi szempontból tisztában van jelentőségükkel, amelyet több tanulmányban¹ is nyomon követhetünk. Művészettörténészként az almanachok irodalmi vonatkozásaiban nem mélyedtem el, ugyanakkor a Bécsben talált rendkívüli mennyiségű, részben helyi kiadású és helyi szerzőket felvonultató és korszakomra vonatkoztatható almanach már mennyisége folytán is meggyőző – irodalmi szempontból is. Kutatásomat a Wien Bibliothek (Rathausbibliothek) gyűjteményében kezdtem, ahol a helyi kiadású nyomtatványok a legnagyobb biztonsággal találhatók meg. Az almanachok között több évtizedes, a megelőző évszázadra is visszanyúló múlttal és hagyományokkal rendelkező kötetek mellett csupán néhány kiadást vagy évfolyamot megélt könyvecskék egyaránt megtalálhatók. A következőket néztem át, elsősorban illusztrációikra vonatkozólag, s főként azokat az évfolyamokat, amelyeket Kisfaludy Károly bécsi tartózkodása alatt (1811–1816) kezébe vehetett, illetve a húszas években megjelenteket, amelyek az *Aurorával* és a *Hébével* párhuzamosan kerültek kiadásra (ld. fejléc).

A német nyelvterületen megjelenő almanachok felépítése és szerkezete rendkívül hasonló; a magyar zsebkönyvek eltérése elsősorban lehetőségeik korlátozottságára

¹ Többek között: *Aurora. Hazai almanach 1822–1831*. Összeállította és bevezetéssel ellátta: Kenyeres Imre. Officina, Budapest, 1938; Fenyő István: *Az Aurora. Egy irodalmi zsebkönyv életrajza*. Irodalomtörténeti Füzetek, 4. sz. 1955. vagy Bodrogi Ferenc Máté: *Az Aurora. Hazai almanach, mint (zseb)könyvtár*. <http://real.mtak.hu/28717/> letöltve: 2018. augusztus 2.

vezethető vissza. Rendszerint 300 oldal körüli tartalommal jelentek meg, elsősorban természetesen szöveget közöltek. Ezek között költeményektől kezdve rövid írásokon keresztül hosszabb lélegzetű novelláig, akár kisregényekig minden megtalálható volt. A kötetek végén rendszerint kottákkal ellátott dalok, sőt tánclépések rajzai is megjelentek – ez például a magyar almanachokból hiányzott, nyilván a nyomdatechnikai vagy anyagi lehetőségek hiánya miatt. Az általam vizsgált valamennyi kötet tartalmazott illusztrációt, ami véleményem szerint figyelemre méltó, s egyben jelzi azt is, hogy a képek fontosságát valamennyi kiadó szem előtt tartotta. S nem csupán ezt: a képek – ún. „rezekek” (rézmetszetek) – magyarázata sem hiányzott egyetlen kötetből sem. Nem csak a képek egyszerű leírását kapjuk meg, hanem szövegreferens összefüggéseiket is, a textussal kapcsolatos szerkesztői megjegyzéseket és egy alkalommal komoly illusztrációelméleti eszmefuttatást olvashatunk mintegy harminc oldalon keresztül, amely rávilágít az illusztráció (azaz a kép) korabeli szerepére.² A nem szövegreferens illusztrációkhoz (pl. belső címoldali tájképcske, allegorikus kompozíció a borítókön) részletes leírást közöl: az ábrázolt táj leírását, egy-egy címoldali allegória feloldását.

Az illusztrációk/metszetek fontosságát jelzi, hogy rendszerint a kötetek elején, a tartalomjegyzék és kommentárjaik elé voltak kötve, kivéve azokat az eseteket, amikor a szöveg közé, pontosan arra a helyre illesztették őket, amelyhez kapcsolódtak. A szövegreferencia ilyen figyelembevételre azóta sem változott; valószínűleg ennek a korszaknak az eredménye s elsősorban a szövegközi képeket megengedő technikai újításoknak köszönhető.

Különösen fontosnak találtam, hogy az *Urania* 1815-ös évfolyama közölte Heinrich Naeke *Faust*hoz készült metszeteit; ezek az 1808-ban megjelent Goethe-féle szöveg első illusztrációi közé tartoztak, a lipcsei Brockhaus kiadó német nyelvterületen, így Bécsben is megjelenő kiadványa mintegy népszerűsítette mind az irodalmi művet, mind a képeket anélkül, hogy a szöveget közölte volna.³ A kötet elején csokorban

² *Urania*, 1819, I–XXXIII.

³ 2017-ben megvédett doktori disszertációm címe: Az irodalmi illusztráció XIX. századi történetének egy fejezete: Faust-illusztrációk, különös tekintettel Liezen-Mayer Sándor Faust-sorozatára. A téma fogékonnyá tett a XIX. századi Faust-illusztrációkra, így különösen értékeltem e sorozat megjelenését és a hozzá kapcsolódó magyar vonatkozást.

megjelenő metszetek után *Commentar zu den Kupfern. Über die Regel der Charakterdarstellung bey Erklärung einer Reihe Kupfer aus Goethe's dramatischen Werke* címmel hosszas tanulmány⁴ jelent meg, amely a szövegek vizuális megjelenítésének, a szereplők jellemábrázolásának alapvető szabályait foglalja össze. Kisfaludy Károly Faust-illusztrációnak is tekinthető festményét, a *Boszorkánykonyha* című művet a művész monográfiája 1816-ra⁵ datálja; a mű lappang, ám minden bizonnyal kapcsolatba hozható ezzel a zsebkönyvvvel, így ez mindenképpen az *Aurora* egyik olyan előképének tekinthető, amely nem csak a kiadványra, de a művész munkásságára is hatást gyakorolt. Kisfaludy mindenfajta tevékenységének egyik sarkalatos jellegzetessége, hogy mindenkor megértette és adaptálni tudta hazai viszonyokra korának legaktuálisabb kulturális tendenciáit, akár irodalomról, akár képzőművészetről volt szó; még olyan részletkérdésekben is, hogy éppen mi a legdivatosabb irodalmi alapanyag, amely illusztrálásra vár – jelen esetben Goethe *Faustja*.

A korabeli zsebkönyvek, almanachok és hasonló kiadványok vizsgálata rendkívül tanulságos a robbanásszerűen elszaporodó illusztrációk tanulmányozásában. A kötetekben való megjelenésük, elhelyezkedésük, a közönség általi fogadtatásuk, mediális jelentőségük, a velük kapcsolatos hangsúlyos elméleti szövegek tükrözik az illusztráció helyzetét és szerepét, amelyet a korabeli vizuális kultúra formálásában játszottak, s amelyet nem lehet eléggé felbecsülni a század magas művészetének alakulásában.

Kutatásaim másik célkitűzése az volt, hogy feltárjam azt a korabeli „kapcsolati hálót”, amelybe az 1810-es és 1820-as években a Bécsben élő és tanuló magyar művészek megérkeztek, és a bontakozó magyar művészet résztvevőinek, szervezőinek helyét ebben meghatározom. Ezzel kapcsolatban viszonylag kevés forrás áll rendelkezésre, inkább bizonyos szereplők ismeretségeiből kiindulva próbáltam felgöngyölíteni sejtett kapcsolatokat.

⁴ Urania, 1915, I–XLIV [!].

⁵ Vayerné Zibolen Ágnes: Kisfaludy Károly. A művészeti romantika kezdetei Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

Kisfaludy ötévnyi bécsi tartózkodás után tért vissza Magyarországra. A bécsi időszakról sok forrás – saját levelei, több XIX. századi életrajz⁶, a XX. századból pedig művészettörténeti elemzések és tanulmányok⁷ – áll rendelkezésre, de a róla szóló munkák két részre oszthatók: irodalomtörténeti megközelítésűek, illetve festészetét tárgyalják. Az *Aurora*-ba fektetett munkája, annak részletezése, de főként jelentősége, illusztrációtörténeti kontextusa sehol nem kerül bemutatásra. Éppen csak említik⁸, hogy Bécsben tagja volt egy baráti körnek, amelybe Martin Schärmer, Franz von Schubert, Franz Schöber költő vagy Moritz von Schwindt is tartoztak; Kisfaludy egy ideig Schärmernél lakott. Mivel néhány évvel később Schärmer és Schwindt is az *Aurora* illusztrátorai közé tartozott, bizonyos, hogy már ekkor megismerkedett és szoros barátságot kötött velük. Vayerné Franz von Schuberttel való kapcsolatára is rávilágít.⁹ Mivel azonban ezek a kapcsolatok mindeddig nem feltártak, a korabeli sajtó és eldugott német nyelvű szakirodalom alapján igyekeztem megkutatni azt a rendkívül kiterjedt, számos ismert osztrák és magyar művészből álló kapcsolati hálót, amely lehetővé tette Kisfaludy számára, hogy az 1820-as években elindítsa folyóiratát, amely a *Hébé*-vel együtt az irodalmi illusztrációk első megjelenését képviselte Magyarországon.

A személy, akinek tevékenysége és működése egyfajta gócpontként is felfogható az 1810-es évek osztrák kulturális életében: Pyrker László – lilienfeldi apát, velencei pátriárka majd egri érsek –, aki szoros kapcsolatban állt Karoline Pichler írónővel. Kisfaludy egyik életrajzírójától¹⁰ tudható – egy félmondatos megjegyzés formájában –, hogy Kisfaludy bejáratos volt Karoline Pichler szalonjába. A magyar irodalom és művészettörténeti kutatás számára Karoline Pichler alakja szinte ismeretlen, noha a korabeli bécsi művészeti élet megkerülhetetlen figurája volt. Irodalmi tevékenysége rendkívül kiterjedt, almanachokba írt versektől kezdve operalibrettókon keresztül drámákig és egyéb prózai munkákig terjedt a tevékenysége, de mint önéletírásának

⁶ Toldy Ferenc: Kisfaludy Károly. Egyetemi Nyomda, Buda, 1832; , Bánóczi József: Kisfaludy Károly és munkái I–II. Franklin, Budapest, 1882–1883; Feltinger István: Kisfaludy Károly életrajza. MTA Kézirattár.

⁷ Lyka Károly: Kisfaludy Károly a festő. Magyar művészet. 1930. 605–606; Lajta Edit: Kisfaludy Károly festői működéséről. MMMÉ, MTA Budapest 1951. 114–117; Vayerné i. m. (4. sz. j.) stb.

⁸ Vayerné i. m. (4. sz. j.) 15–16.

⁹ Uo.

¹⁰ Toldy Ferenc i. m. (5. sz. j.)

kimerítőnél is kimerítőbb kommentárjaiban olvashatjuk: „Karoline Pichler war in den letzten Jahren ihres Lebens eine Vergessene, sie hatte ihren Ruhm überlebt...”¹¹

Karoline Pichler a korabeli Bécs egyik legfontosabb politikai-irodalmi szalonját vitte, ráadásul évtizedeken keresztül. A szakirodalom szerint az akkoriban éppen kialakuló, jómódú polgárság képviselőjeként visszaemlékezéseiben ennek szemszögéből ismerhetjük meg a bécsi kongresszust megelőző időszakot, a kongresszus mintegy másfél évének eseményekben rendkívül gazdag és jelentőségében fontos korszakát és a bécsi biedermeiernek nevezett húszas-harmincas évek eseményeit, s ezen események legtöbb résztvevőjét is. Noha önéletírásában nem említi név szerint Kisfaludyt, Pyrkerrel igen sokat ír, hiszen állandó levelezésben álltak. Számos magyar arisztokrata is megfordult szalonjában, akikkel tartós, baráti kapcsolatot is ápolt, s a korabeli, bámulatosan élénk kulturális élet szinte minden résztvevőjét ismerte. Úgy tűnik, hogy Karoline Pichler nyomában fontos magyar kapcsolatokat lehet találni, hogy az ő szalonja kiindulási pontot jelenthet a korabeli bécsi kulturális élet egyébként rendkívüli útvesztőjében, így fordult érdeklődésem tehát Kisfaludy és Pyrker László közvetítésével személye felé.

1769-ben született, s miután 1796-ban férjhez ment, hamarosan elindította szalonját a császárvárosban. A korabeli, műveltnek számító, rendszerint arisztokrata vagy jómódú hölgyek körében ez Európa-szerte nagy divat volt, amelynek az utóbbi években már jelentős a szakirodalma is.¹² A XVIII. század végén, illetve a XIX. század legelején a bécsi szalonokban főként napi dolgokról, zenéről és színházról folyt csevegés, irodalomról sokkal kevésbé, s a század elején újdonságnak számított az is, ha anyanyelvükön, azaz németül beszéltek, s ezt nem tekintették ízléstelenségnek. Lényegesen kevesebb volt az olyan összejövetel, ahol a tudomány vagy az irodalom is szóba került. Ezeken a helyeken egyébként a magyar arisztokrácia tagjai is rendkívül szívesen látott vendégek voltak. Csak felsorolásképpen említem a magyar vonatkozású neveket, akik szerepelnek Karoline Pichler életrajzában: Széchenyi Ferenc, a Festetich család tagjai, Fessler Ignác, az Esterházyak, a Batthyány család számos tagja,

¹¹ Karoline Pichler: Denkwürdigkeiten aus meinem Leben. Hrsg. von Emil Karl Bümmel. Verlag Georg Müller, München, 1914. 612.

¹² Vö.: Peter Seibert: Der literarische Salon. Stuttgart/Weimar, 1993.

Blaschke János, vagy éppen Pálffy gróf, aki a Burgtheater intendánsa volt egy ideig s ebben a minőségében különösen fontosnak számított a drámai műfajban is próbálkozó Karoline Pichler számára. Fontos baráti kapcsolat fűzte őt 1819-től a felvidéki Zay-családhoz, akiknél a húszas-harmincas években rendszeresen vendégeskedett bucsáni birtokukon. Bécsben kötődött, komoly magyar kapcsolatainak köszönhetően 1827-ben többnapos tartózkodásra érkezett Pestre a történész, Majláth János gróf társaságában, aki már Bécsben is az ő társaságához tartozott. Utazásáról beszámolót is írt *Pesth und Ofen* címmel, s visszaemlékezéseiben is részletesen leírja az eseményeket.

Karoline Pichler szalonja éppen amiatt volt különösen népszerű, mert magasabb szinten, elmélyültebb beszélgetéseket is folytattak, mint egyéb, pusztán a társasági életet fenntartó szalonok. Zenészek, tudósok, költők fordultak meg nála, több évtizednyi ismert és jelentős ember, aki mind közvetlennek, szeretetreméltónak találta Karoline Pichlert, amint egy korabeli svéd költő, Per Daniel Amadeus Atterboom megjegyezte: „Bécs két emlékezetes nevezetessége a Stephansturm és Karoline Pichler.” Szalonjának egyik központi alakja Joseph Hormayr volt, aki történészként és archiváriusként a nemzeti patrióta „mozgalmat” elindította. A magyar művészettörténeti kutatás mintegy két évtizeddel ezelőtt már felfigyelt Hormayr munkásságára¹³, de elsősorban a történeti festészettel kapcsolatos elméleti tevékenységére. Mivel azonban a történeti festészet rendkívül szoros összefüggésben áll az illusztrációval, Hormayr és tevékenysége most újra előtérbe kerülhet, hiszen ő volt az, aki először bíztatott arra, hogy a nemzeti történelmek megismerésével és megismertetésével szóban és képben a nemzet nevelését kell szolgálni. Az erre a felhívásra született szövegek illusztrálására jöttek létre a történelmi ábrázolások először valóban csak illusztrációként, majd kiemelkedve a kötetek lapjairól, átvonultak a *grand art*, a magas művészet vásznaira. Jellemző, hogy az almanachokban megjelentetett kicsiny illusztrációk, amelyek az egyes irodalmi szövegekhez készültek, már eleve *historische Bilder*ként kerülnek említésre ugyanezen almanachok magyarázó szövegeiben, tehát ténylegesen a *történethez* kapcsolódó képekként.

¹³ Történelem-kép. Kiállításkatalógus, szerk.: Sinkó Katalin, Mikó Árpád. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000.

Karoline maga is írt, méghozzá nagyon termékeny szerző volt, aki számos irodalmi műfajban kipróbálta műkedvelő tehetségét – egyébként a hozzá hasonló társadalmi státuszú hölgyek közül igen sokan publikáltak költeményeket, hosszabb-rövidebb írásműveket, színdarabokat, dalszövegeket, történelmi drámákat a különböző nyomdai termékekben, amelyekből a kínálat meghökkentően széles skálán mozgott. A vizsgált almanachokon kívül Bécsben igen sok, a tudományos igényű írott periodikáktól a két-három példányt megérő füzetekig számtalan kiadvány jelent meg, amelyek teret engedtek a legkülönbözőbb színvonalú írásoknak is. „Pichler asszony valódi elbeszélő, dramatikus és verselő tehetség volt; megingathatatlan belső biztonsággal és hihetetlen gyorsasággal építkezett” – írta róla Szentesi Edit a *Történelem-kép* című kiállítás katalógusában megjelent tanulmányában, amely egyébként az elmúlt évtizedek szinte egyetlen magyar nyelvű Pichler- említése. Ezt összevetve a Pichler-életművet kommentáló szerző megjegyzésével, miszerint Karoline Pichler írásai már megjelenésük után rövid idővel is nagyon porosnak hatottak, kialakulhat az összkép irodalmi tevékenységéről.

Mindazonáltal *Denkwürdigkeiten aus meinem Leben* címmel megjelent önéletrajzi írása „romantikus eseményekben nem bővelkedő életéről, valamint a korabeli Bécs társadalmi viszonyairól” a mai napig rendkívül fontos kultúrtörténeti forrás – fogalmazott Karl Glossy a XX. század elején.¹⁴ Ebből megismerhetjük mindazokat, akik rendszeresen, időnként vagy akár csak nagyon ritkán fordultak meg hetente kétszer tartott szalonjában.

Kisfaludy Károly és Karoline Pichler közvetlen kapcsolatáról egyelőre semmiféle elsődleges forrást sem találtam; Kisfaludy és Pyrker László kapcsolata a viszonylag bőséges Kisfaludy-szakirodalomnak köszönhetően ismert, bár első találkozásuk időpontja egyelőre bizonytalan. Egyes feltevések szerint Pyrker László képtárában három olyan mű is található volt, amelyeket még 1816-ban lilienfeldi apátként Bécsben vásárolt meg Kisfaludytól, hogy – állítólag – segítse a szűkölködő művészt, más adatok szerint csak a húszas években ismerkedtek meg. Én szeretném feltételezni,

¹⁴ Karl Glossy: Hormayr und Karoline Pichler. In: Jahrbuch der Grillparzer Gesellschaft, Wien, 1902. 212–241., 212.

hogy már Bécsben, azaz az 1810-es években is ismerték egymást, annál is inkább, mivel Karoline Pichler és Pyrker László között viszont szoros, évtizedeken átívelő kapcsolat alakult ki. Pyrker László személye több szempontból is érdekes lehet, hiszen egyházipolitikusként, íróként és műgyűjtőként, mecénásként is viszonylag jelentősnek mondható. Mindhárom típusú tevékenységét körüljárja az 1987-ben megjelent *Pyrker emlékkönyv*, amely azonban nem tér ki Karoline Pichlerrel való barátságára.¹⁵

1966-ban jelent meg Bécsben az a könyv, amely Pyrker-monográfiának¹⁶ is nevezhető; közli Pyrker önéletrajzi írásának teljes szövegét, kommentálja azt és hosszabb tanulmányt is olvashatunk benne, amelyben a főpappal kapcsolatos recepció- és kutatástörténet is található. Pyker János László 1772-ben született Nagylángon (Fejér megye), ahol a plébániatemplomban egyébként ma is emléktábla áll a tiszteletére. Amint élete utolsó két évében írott *Mein Leben* című önéletrajzából kiderül, szinte véletlenül került a papi pályára 1792-ben. 1812-től a lilienfeldi ciszterci kolostor apátjává nevezték ki, s nagyjából ettől kezdve állt kapcsolatban Karoline Pichlerrel, akivel rendszeresen találkoztak és levélváltásban álltak. Ebből az „élénknek” mondott levelezésből Pyrkernek 13 levele maradt fenn, amelyeket szintén a bécsi Rathausbibliothekben találtam meg; ugyanitt található két olyan levél is, amelyeket Karoline Pichler írt Pyrkernek.¹⁷

Első találkozásukat követően a főpap már 1812 őszén felkereste Bécsben Karoline Pichlert; a Pichler család az ezt követő években rendszeresen megfordult Lilienfeldben. A lilienfeldi kolostor érdekes helyszíneként bontakozott ki Pyrker önéletírásából, illetve Karoline Pichler visszaemlékezéseiből: Pyrker apátként számtalan vendéget fogadott, elsősorban persze arisztokratákat, a jómódú polgárság képviselőit, akik akár több napos kirándulásra, hegymászásra érkeztek az Alpokba, s Pyrker mindenkivel szívesen felkapaszkodott a nevezetes szirtekre, gyönyörködtek a panorámában és élvezték a friss levegő áldásos hatását. A császár és kísérete, az uralkodó fivérei, számos főrang fordult meg nála éves rendszerességgel, s e látogatásokról Pyrker részletesen beszámol életrajzában. Az arisztokrácia tagjai mellett

¹⁵ Pyrker emlékkönyv. Szerk.: Hölvényi György. Eger, 1987.

¹⁶ Johann Ladislaus Pyrker: *Mein Leben*. Hrsg. von Aladar Czigler. Wien, 1966.

¹⁷ Pyrker levelei: Wien Bibliothek Nr. 623–632. Karoline Pichler levelei: Wien Bibliothek Nr. 4752.

például Franz Grillparzerrel vagy éppen a Pichlerékkal tett kirándulásokat is leírja. Pyrker 1821-től került Velencébe, addig hol Lilienfeldben, hol Bécsben élt – ismeretségeinek köszönhetően – élénk társadalmi életet. Bizonyos, hogy későbbi jelentős mecénásként maga is érdeklődött a művészetek és művészek iránt, Karoline Pichler körébe bekerülve pedig ez az érdeklődése tovább növekedett, sőt számos lehetősége nyílt személyesen is megismerkednie e művészekkel. A magyar művészettörténeti kutatásban Pyrker neve jól ismert – éppen azért, mert id. Markó Károly *A Szent Hajdan gyöngyei* című festményének egyik iniciátora volt; a mű egyébként Pyrker azonos című irodalmi alkotásának illusztrációja, s Markó Károly pályafutásának egyik első, sikeres és ismert darabja.

Pyrker ugyanis nem csupán vendéglátóként és társasági emberként, hanem irodalmi munkássága révén is ismert volt. Három fő műve azonban ma már az irodalomtudomány számára is csekély jelentőséggel bír, legfeljebb az egyik révén kiobbant vita miatt. Az eredetileg német nyelven írt művek közül az 1821-ben megjelent *Perlen der Heiligen Vorzeit* című hosszabb lélegzetű költeményt végül Kazinczy Ferenc fordította le magyarra, ebből lett *A Szent Hajdan gyöngyei* – s ez váltotta ki a fiatal, egyébként éppen Kisfaludy és *Aurorája* körül gyülekező írónemzedék rosszallását, az ortológok és neológok vitáját, amiért egy elvileg magyar szerző németül írt művét éppen Kazinczy fordítja tulajdonképpen vissza magyarra.

Pyrker Karoline Pichlerhez írt levelei nem teljesen ismeretlenek a kutatás előtt, azonban kiolvasott, nyomtatásban megjelent változataival mindeddig nem találkoztam. Most alkalmam nyílt ezek el- és kiolvasására: a szokásos baráti szavakon túl szinte kizárólag irodalmi vonatkozásúak, szövegeivel kapcsolatos bizonytalanságait, aggodalmait tartalmazzák. Rendkívül fontosnak tartotta Karoline véleményét, amely nélkül semmit sem volt hajlandó nyilvánosságra hozni, de a levelekből azt is megtudhatjuk, ki mindenkinek mutatta meg még őket, s azok milyen véleményt formáltak. Ezekkel kapcsolatos panaszait is megosztotta Karolinével. A levelek az 1812 és 1827 közötti időből származnak, ennél későbbieket nem őriz a könyvtár, így kapcsolatuk végéről nem áll rendelkezésre információ. A levelek baráttian túlcsondoló, meleg hangú írások, amelyekből kicsendül a feltétlen bizalom, amellyel barátnőjéhez

fordul, elismerve annak irodalomban való jártasságát, tájékozottságát, kifinomult ízlését és véleményének ebből fakadó fontosságát. Pyrker monográfiusa említi, hogy az egri püspöki könyvtárban Pyrkernek két, Karoline Pichlerhez írott verse is található, amelyek nyomtatásban talán soha nem jelentek meg, s amelyek elsősorban erről a rendíthetetlen bizalomról tanúskodnak.

Nem gondolom, hogy ez a kapcsolat a művészettörténet szempontjából rendkívüli fontossággal bír önmagában, de a korabeli Bécs igencsak kiterjedt kapcsolati hálózatában megtalálhatja a helyét. Úgy vélem, hogy a manapság egyre többször felvetődő, hálózatos rendszer-kutatás módszereit fel lehetne használni ennek a korszaknak, művészettörténeti szituációnak a feltárására is. A bécsi kongresszus által „helyzetbe hozott” császárváros ugyanis másfél-két évtizeden keresztül olyan gazdag és kiterjedt kulturális/művészeti életet tudhatott magáénak, amelynek rendszere elsősorban valamilyen keresztmetszetben lenne értelmezhető a magyar művészettörténet számára. A fennmaradt művek száma csekély; a feltárható kapcsolatok azonban rávezethetnek összefüggésekre, amelyek nyilván Pestig is elérnek. Még ezalatt az egyhónapos ösztöndíj alatt megismert kapcsolatok is arra utalnak, hogy a magyarok be tudtak illeszkedni a pezsgő kulturális életbe, annak aktív részeseivé váltak, s Kisfaludy Károly munkássága tanúsítja, hogy valószínűleg mindent tudott hasznosítani, amivel Bécsben megismerkedett. Kutatásaimat mindenképpen szeretném folytatni, hiszen ennél részletesebb adatokra van szükségem; Igaz Sámuelhez és a *Hébéhez* el sem jutottam.

Köszönettel

Hessky Orsolya